

Віталій Марюхно*

Kherson, Ukraine

Удосконалення кримінального законодавства України в умовах російсько-української війни 2022 року

Удосконалення кримінального законодавства України в умовах російсько-української війни 2022 року

Анотація: Статтю присвячено огляду внесених до Кримінального кодексу України змін, ухвалених Верховною Радою України протягом першого місяця від початку чергового акту збройної агресії Російської Федерації проти України. Аналізований період обмежено часовими рамками з 24 лютого до 25 березня 2022 року. Протягом вказаного періоду український парламент ухвалив 10 законодавчих актів, що стосувалися змін та доповнень до Кримінального кодексу України. Зазначено, що відповідні зміни до законодавства внесені в період дії правового режиму воєнного стану на всій території України. Основною метою ухвалених змін стало посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів під час воєнного стану та криміналізація окремих діянь, які до цього часу не передбачали настання кримінальної відповідальності.

Найпершим законом, що доповнив кримінальне законодавство України під час дії воєнного стану, став закон про колабораційну діяльність. Під колабораційною діяльністю відтепер розуміють досить широкий спектр кримінальних діянь, як-от: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України; публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора;

здійснення пропаганди в закладах освіти, добровільне обіймання посад у незаконних органах влади та ін.

Також Кримінальний кодекс України доповнено статтями, що криміналізують погрозу вбивством військовослужбовцеві (у тому числі, виготовлення/поширення матеріалів, що містять таку погрозу) та виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України (у тому числі, виготовлення/поширення відповідних матеріалів).

У частині відповідальності за вчинення державної зради та диверсії законодавці посилили заходи відповідальності винних осіб до довічного позбавлення волі з конфіскацією майна (якщо відповідні злочини вчинено в умовах воєнного стану).

Окремим законом встановлено, що цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо таку зброю застосовано відповідно до вимог спеціального закону.

Посилено кримінальну відповідальність за вчинення в умовах воєнного стану крадіжки, грабежу, розбою та вимагання. Також посилено відповідальність за вчинення мародерства.

Верховна Рада України також ухвалила закон, що визнає виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, не-

* Віталій Марюхно [Vitaliy Maryukhno] – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Таврійський християнський інститут [Tavriski Christian Institute]; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8732-1151>; e-mail: v-maryukhno@ukr.net.

залежності й територіальної цілісності України обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Відбулося також ухвалення законів щодо посилення кримінальної відповідальності за кіберзлочини, встановлення відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги, за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних сил України (якщо її не було розміщено у відкритому доступі уповноважених органів або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів).

Ключові слова: збройна агресія, воєнний стан, законодавство, колабораціонізм, злочин, позбавлення волі, глорифікація.

Improvements of Criminal Legislation of Ukraine in the Conditions of the Russia-Ukraine War of 2022

Abstract: The article is devoted to the review of the amendments to the Criminal Code of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine during the first month since the beginning of the next act of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

The analyzed period is limited to the timeframe from February 24 to March 25, 2022. During this period, the Ukrainian parliament adopted 10 pieces of legislation related to amendments to the Criminal Code of Ukraine. It is noted that the relevant amendments to the legislation were made throughout Ukraine during the period of martial law. The main purpose of the adopted changes was to strengthen criminal liability for crimes committed during martial law and criminalize certain acts that have not yet provided for the occurrence of criminal liability.

The first law to supplement the criminal legislation of Ukraine during martial law was the law on collaboration.

1. Вступ

Черговий акт збройної агресії Російської Федерації проти України, що розпочався 24 лютого 2022 року, зумовив запровадження на всій території держави воєнного стану. Це вже другий випадок дії воєнного стану в Україні за час анексії Криму та окупації окремих територій Донецької та Луганської областей Російською Федерацією. У цілому це також другий воєнний стан, запроваджений за 30-річний період незалежності України. Уперше воєнний стан в Україні введено 2018 року на фоні збройної агресії Російської Федерації проти кораблів Військово-Морських сил Збройних сил

Collaborative activities are now understood as a fairly wide range of criminal acts: public denial of armed aggression against Ukraine; public appeals to support the decisions and/or actions of the aggressor state; propaganda in educational institutions, voluntary employment in illegal authorities, etc.

Also, the Criminal Code of Ukraine is supplemented with articles criminalizing the threat of murder of a serviceman (including production/distribution of materials containing such a threat) and justification, recognition of legitimate, denial of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine (including production/distribution of relevant materials).

In terms of liability for treason and sabotage, the legislator strengthened the liability of perpetrators to life imprisonment with confiscation of property (if the relevant crimes were committed under martial law).

A separate law stipulates that civilians are not criminally liable for the use of firearms against persons who carry out armed aggression against Ukraine if such weapons are used in accordance with the requirements of a special law.

Criminal liability for theft, robbery, banditry, and extortion has been strengthened. Responsibility for looting has also been strengthened.

The Verkhovna Rada of Ukraine also passed a law recognizing the fulfillment of the duty to protect the Fatherland, independence, and territorial integrity of Ukraine as a circumstance that excludes criminal wrongdoing.

Laws were also passed to increase criminal liability for cybercrime, establish liability for the illegal use of humanitarian aid, and disseminate information on the relocation, movement, or position of the Armed Forces of Ukraine).

Keywords: armed aggression, martial law, legislation, collaborationism, crime, imprisonment, glorification.

України в районі Керченської протоки 25 листопада 2018 року.

На відміну від воєнного стану у 2018 році, запровадження воєнного стану 2022 року зумовило необхідність внесення суттєвих змін до українського законодавства. Українська держава опинилася в стані війни – спостерігається значна кількість загиблих і серед військовослужбовців та добровольців, і серед цивільного населення, усе частіше з'являється офіційна інформація про зникнення, катування та вбивства мирних громадян України. Відбувається знищення об'єктів критичної інфраструктури, зруйновано не лише навчальні та лікувальні заклади, а значні частини

населених пунктів, які не підлягають відновленню. Спостерігається наймасовіша внутрішня та зовнішня міграція українців. В окремих містах та селах населення перебуває в стані гуманітарної катастрофи: немає електро- та водопостачання, лікарських засобів та продуктів харчування. Ці та низка інших обставин потребують удосконалення чинного українського законодавства, яке б утверджувало Україну як соціальну, правову державу та забезпечувало права і свободи громадян в умовах воєнного стану.

Варто зазначити, що українське законодавство не було цілковито готовим до викликів, породжених широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України. У цьому неможливо звинувачувати ні український парламент, ні уряд, оскільки підготувати законодавчу систему до війни в умовах її відсутності просто не можливо. Лише тепер, в умовах відкритих воєнних дій, реальних викликів та подальших загроз, стає зрозумілим та можливим реформування українського законодавства. Уже протягом першого місяця від початку збройної агресії український парламент та уряд ухвалили низку важливих змін до законодавства, що стосуються обороноздатності держави, соціально-економічної підтримки населення, фінансово-кредитної та податкової політики, міграційної, освітньої, трудової та інших правових галузей.

У межах цієї статті наведено досвід Української держави в частині зміни кримінального законодавства під час воєнних дій, що може стати в нагоді іншим державам Європи. Саме в цьому і полягає актуальність теми обраного дослідження. На прикладі досвіду України інші країни світу можуть підготувати та запровадити необхідні зміни до власного кримінального законодавства, що дасть змогу запобігти вчиненню окремих злочинів в умовах реальної війни чи мінімізувати їх.

Метою дослідження є огляд змін, внесених до українського кримінального законодавства протягом першого місяця з початку чергового акту збройної агресії Російської Федерації проти України (період з 24 лютого до 25 березня 2022 року). У межах цієї статті автор не ставить за мету піддати критичному осмисленню доцільність, вчасність чи ефективність внесення відповідних змін та доповнень до кримінального законодавства України,

хоча й не уникає висловлення окремих зауважень та рекомендацій з цього приводу.

2. Виклад основного матеріалу

За період з 24 лютого до 25 березня 2022 року Верховна Рада України (далі – ВРУ) ухвалила 10 Законів України, що стосувалися внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Зміни та доповнення до кримінального законодавства було внесено 03, 15 та 24 березня 2022 року. У межах дослідження огляд відповідних змін здійснюємо в хронологічному порядку.

Кримінальна відповідальність за колабораціонізм

Ухвалений ВРУ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03 березня 2022 року № 2108-IX (далі – Закон № 2108), крім іншого, доповнив ККУ ст. 111⁻¹ «Колабораційна діяльність» (Закон № 2108-IX, 2022). Віднині колабораційна діяльність є суспільно небезпечним винним діянням, що залежно від кваліфікації може каратися штрафом, виправними роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскацією майна, арештом, позбавленням волі на певний термін, а також довічним позбавленням волі.

У межах дії Закону № 2108 публічним запереченням здійснення збройної агресії проти України, а також публічним закликком до підтримки рішень, дій держави-агресора чи співпраці з такою державою вважаються заперечення або заклики, адресовані до невизначеного кола осіб, зокрема в інтернет-мережі або за допомогою засобів масової інформації.

Під заходами політичного характеру, що спрямовані на підтримку держави-агресора, розуміють з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо.

Під здійсненням інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором у Законі № 2108 розуміють створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

Таблиця 1. Основні діяння, що належать до колабораційної діяльності та визначені види кримінальних покарань за їх здійснення (Закон № 2108-IX, 2022)

Характеристика суспільно небезпечного діяння	Можливий вид покарання
Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 10 до 15 років)
Публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора	
Публічні заклики громадянином України до співпраці з державою-агресором	
Добровільне обіймання громадянином України посади в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 10 до 15 років)
Здійснення громадянином України пропаганди в закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України	виправні роботи (до 2 років);
Дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти	арешт (до 6 місяців); позбавлення волі (до 3 років)
Передача матеріальних ресурсів збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора	штраф; позбавлення волі (від 3 до 5 років)
Проведення господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором	
Добровільне обіймання громадянином України посади в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території	позбавлення волі (від 5 до 10 років) з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 10 до 15 років)
Добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території	
Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань, активна участь у таких заходах	позбавлення волі (від 10 до 12 років) з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 10 до 15 років)
Добровільне обіймання громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території,	позбавлення волі (від 12 до 15 років) з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (від 10 до 15 років)
Добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора	

Варто зазначити, що потреба ухвалення закону щодо криміналізації колабораційної діяльності в українському суспільстві назріла вже досить давно. Тривала відсутність у ККУ «колабораційної норми» давала змогу багатьом особам, звинуваченим у вчиненні державної зради (ст. 111 ККУ), уникати кримінальної відповідальності за відсутності складу злочину. Зовнішній прояв діянь обвинувачених осіб нерідко свідчив про суспільну небезпечність їхніх діянь, спрямовану проти основ національної безпеки України. Проте забезпечення доведеності вини обвинувачених осіб саме за ст. 111 ККУ суттєво ускладнювалося, оскільки їхні дії доцільніше б було кваліфікувати як «колабораційна діяльність», однак відповідної норми ККУ тривалий час не містив.

Відповідальність за злочини проти військовослужбовців та виправдовування збройної агресії

Наступним актом, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03 березня 2022 року № 2110-IX (далі – Закон № 2110), до ККУ також було внесено зміни, що стосувалися встановлення відповідальності за погрозу вбивством військовослужбовцеві, образу його честі та гідності, а також криміналізації діянь, пов'язаних з виправдуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії Російської Федерації проти Укра-

їни, глорифікація її учасників. Прямим наслідком ухвалення Закону № 2110 стало доповнення ККУ статтями 435⁻¹ та 436⁻² (Закон № 2110-IX, 2022).

Відповідно до Закону № 2110 нової редакції зазнала також частина перша ст. 161 ККУ, що стосується порушення рівноправності громадян за певними належностями та ознаками.

Якщо раніше під криміналізацію діяння підпадали умисні дії, спрямовані на розпалювання ворожнечі та ненависті за національною, расовою і релігійною належністю, то нова редакція правової норми передбачає відповідальність за розпалювання ворожнечі та ненависті також за *регіональною належністю*. У примітках до статті 161 ККУ законодавець надав роз'яснення поняттю «регіональна належність», під яким тепер розуміють належність особи за народженням чи проживанням до регіону – частини території України або території компактного розселення українців за межами території України, – що відрізняється

від інших територій за низкою історичних, географічних, мовних та інших ознак.

Крім того, відповідно до змін, внесених Законом № 2110, *стан інвалідності* відтепер є кваліфікаційною ознакою відповідного кримінального правопорушення. Дотепер не було передбачено притягнення до відповідальності осіб, які вчинили умисні дії, спрямовані на пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв до осіб з інвалідністю.

Змін також зазнала санкція частини першої ст. 161 ККУ, що відтепер передбачає не лише накладення штрафу та обмеження волі, але й позбавлення волі на термін до 3 років (Закон № 2110-IX, 2022).

Посилення відповідальності за державну зраду та диверсію

Наслідком ухвалення ВРУ ще одного закону стало посилення відповідальності за вчинення

Таблиця 2. Характеристика кримінальних діянь за статтями 435⁻¹ та 436⁻² Кримінального кодексу України (Закон № 2110-IX, 2022)

Стаття 435 ⁻¹ ККУ	
Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцеві	
Зміст суспільно небезпечного діяння	Зміст суспільно небезпечного діяння
Образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцеві	Виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцеві
карається	
обмеженням волі на термін від 3 до 5 років або позбавленням волі на той самий термін	
Стаття 436–2 ККУ	
Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників	
Зміст суспільно небезпечного діяння	Зміст суспільно небезпечного діяння
Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році /	Виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році /
виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України /	виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України /
глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році	виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 р
карається	
виправними роботами на термін до 2 років або арештом на термін до 6 місяців, або позбавленням волі на термін до 3 років	обмеженням волі на термін до 5 років або позбавленням волі на той самий термін, з конфіскацією майна або без такої

державної зради (ст. 111 ККУ) та диверсії (ст. 113 ККУ) в умовах дії режиму воєнного стану (Закон № 2113-IX, 2022).

Ідеться про Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 2113-IX (далі – Закон № 2113).

За українським законодавством під державною зрадою розуміють діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (Кодекс № 2341-III, 2001).

Якщо раніше за вчинення цього злочину було передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 10 до 15 років, то віднині чинна редакція правової норми передбачає позбавлення волі на термін від 12 до 15 років з конфіскацією майна чи без конфіскації.

Крім того, нова редакція статті 111 ККУ відтепер встановлює не лише максимальну (15-річну) межу позбавлення волі, але й передбачає призначення найбільш суворого кримінального покарання – довічного позбавлення волі, до якого також приєднується додаткове покарання у вигляді конфіскації майна (Закон № 2113-IX, 2022).

Диверсією за українським законодавством є вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій (Кодекс № 2341-III, 2001).

Оновлений зміст ст. 113 ККУ відтепер передбачає санкцію у вигляді позбавлення волі на термін від 10 до 15 років з конфіскацією майна чи без конфіскації (попередня редакція норми передбачала

позбавлення волі на термін від 8 до 15 років без конфіскації майна). Як і у випадку з державною зрадою, за вчинення диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту можливим є призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією майна (Закон № 2113-IX, 2022).

Окремі випадки звільнення цивільних осіб від кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї

Знаковим не лише з погляду внесення змін до ККУ, але й з огляду на боєздатність українського народу став ухвалений ВРУ Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03 березня 2022 року № 2114-IX (далі – Закон № 2114).

Цим законом парламент дозволив цивільним особам (громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) на період дії воєнного стану брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав. Ухвалений правовий акт дозволяє громадянам отримати вогнепальну зброю і боеприпаси до неї, застосовувати власну нагородну зброю, спортивну зброю, мисливську нарізну, гладкоствольну чи комбіновану зброю та бойові припаси до неї.

Закон № 2114 передбачає звільнення цивільних осіб від відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо таку зброю застосовано на підставі закону під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав. Матеріальним закріпленням цього положення стало доповнення «Прикінцевих та перехідних положень» ККУ пунктом 22 такого змісту: «Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України»».

Щоб не допустити використання цивільними особами отриманої вогнепальної зброї в мирний час, Закон № 2114 зобов'язує відповідних осіб зда-

ти отриману ними вогнепальну зброю і невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України не пізніше ніж через 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні (Закон № 2114-IX, 2022).

Посилення кримінальної відповідальності за мародерство та злочини проти власності

Ухваленим Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 року № 2117-IX (далі – Закон № 2117) не лише передбачено посилення санкції за вчинення мародерства (віднині за вчинення цього злочину передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 5 до 10 років), але й посилено відповідальність за вчинення злочинів проти власності в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Під «мародерством» в українському законодавстві розуміють діяння, пов'язане з викраденням на полі бою речей, що були у вбитих чи поранених.

Що ж стосується посилення кримінальної відповідальності за вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану злочинів проти власності, то насамперед варто зазначити, що Закон № 2117 посилив кримінальну відповідальність за вчинення таких злочинів:

- крадіжка (таємне викрадення чужого майна), ст. 185 ККУ;
- грабiж (відкрите викрадення чужого майна), ст. 186 ККУ;
- розбiй (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства), ст. 187 ККУ;
- вимагання, ст. 189 ККУ;
- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ст. 191 ККУ.

Відтепер в умовах воєнного або надзвичайного стану передбачено:

- позбавлення волі на термін від 5 до 8 років за крадіжку;
- позбавлення волі на термін від 7 до 10 років за грабiж;

- позбавлення волі на термін від 8 до 15 років з конфіскацією майна за розбiй;
- позбавлення волі на термін від 7 до 12 років з конфіскацією майна за вимагання;
- позбавлення волі на термін від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на термін до 3 років за привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном (Закон № 2117-IX, 2022).

Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України визначено обставиною, що виключає кримінальну відповідальність

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2124-IX (далі – Закон № 2124) ККУ доповнено ще однією обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння.

До раніше визначених обставин (необхідна оборона; уявна оборона; затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення; крайня потреба; фізичний або психічний примус; виконання наказу або розпорядження; діяння, пов'язане з ризиком; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації) Законом № 2124 виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України також визначено обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Роз'яснення цієї обставини наведено в чотирьох частинах ст. 43⁻¹ ККУ. Правовою нормою визначено, що не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоди життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронуваним інтересам (Закон № 2124-IX, 2022).

При цьому законодавець визначає, що відповідне діяння не має містити ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни.

Доповнення до ККУ, внесені Законом № 2124, передбачають, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна (Закон № 2124-IX, 2022).

Боротьба з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2149-IX внесено зміни до ст. 361 та частини першої ст. 361¹ ККУ, що викладені в оновлених редакціях. Відтепер за вчинення кіберзлочинів в умовах дії воєнного стану передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 10 до 15, якщо вони призвели до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, заподіяли значну шкоду чи створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення (Закон № 2149-IX, 2022).

Звільнення від відповідальності за добровільну здачу зброї

Законом України «Про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв» від 24 березня 2022 року № 2150-IX передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно здала органам влади зброю (бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої), яку вона зберігала, придбала, передала чи продала без передбаченого законом дозволу (Закон № 2150-IX, 2022).

Встановлення кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги

Від початку чергового акту збройної агресії Російської Федерації проти України значна частина громадян, які проживають на територіях проведення бойових дій та на окупованих територіях, відчули гостру потребу в продуктах харчування, лікарських препаратах, паливно-мастильних матеріалах, інших речах щоденного вжитку та використання. І майже відразу весь цивілізований світ став на допомогу українцям. За місяць воєнних дій кількість отриманої гуманітарної допомоги від небайдужих іноземних громадян, організацій та держав перевищила 100 тис. тонн.

На фоні різкого збільшення кількості гуманітарної допомоги, що її надають іноземні та вітчизняні донори, та з метою мінімізації зловживань, пов'язаних з незаконним використанням гуманітарної допомоги, ВРУ ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24 березня 2022 року № 2155-IX (далі – Закон № 2155).

Цим законом встановлено кримінальну відповідальність за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном. Кваліфікаційними ознаками цього правопорушення є отримання прибутку та певний розмір вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв чи безоплатної допомоги. За вчинення відповідного правопорушення винній особі може бути призначено покарання у вигляді штрафу від 2 до 3 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на термін до 2 років, чи обмеження волі на термін до 4 років (Закон № 2155-IX, 2022).

Якщо ж продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги вчинено під час надзвичайного або воєнного стану, то покарання правопорушника визначається позбавленням волі на термін від 5 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на термін до 3 років та з конфіскацією майна (Закон № 2155-IX, 2022).

Протидія несанкціонованому поширенню інформації про рух, переміщення або розміщення Збройних сил України

Крайнім за датою внесення змін до ККУ став ухвалений Закон № 2160-IX, що доповнив кодекс статтею 114⁻², якою криміналізовано діяння, що полягає в несанкціонованому поширенні інформації про скерування, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну в умовах воєнного або надзвичайного стану. Цей злочин, як і колабораційну діяльність, зараховано до злочинів проти основ національної безпеки України.

Відтепер санкція за поширення відповідної інформації, якщо вона не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів, передбачає позбавлення волі на термін від 3 до 5 років.

Натомість діяння, що полягає в поширенні інформації про переміщення, рух або розташування Збройних сил України чи інших військових формувань в умовах воєнного або надзвичайного стану, передбачає позбавлення волі на термін від 5 до 8 років.

Якщо ж відповідні діяння було вчинено за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів чи з метою надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням, або якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки, то санкція цієї частини статті ККУ передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 8 до 12 років (Закон № 2160-IX, 2022).

3. Висновки

Ухвалені зміни та доповнення до кримінального законодавства України є необхідними з погляду дії на території держави правового режиму воєнного стану. Ухвалення значної частини законів зумовлено необхідністю посилення відповідальності за вчинення окремих видів злочинів. Інша частина законодавчих змін стосується криміналізації діянь, які до цього часу не підпадали під категорію кримінальних правопорушень. Очікуваним ефек-

том від ухвалених змін на першому етапі є превенція та мінімізація вчинення відповідних злочинів. Другий етап передбачає притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення цих злочинів.

Література:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03 березня 2022 року № 2108-IX.
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення захищеної інформаційної продукції» від 03 березня 2022 року № 2110-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 2113-IX.
- Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2021 року № 2341-III.
- Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03 березня 2022 року № 2114-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 року № 2117-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2124-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2149-IX.
- Закон України «Про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв» від 24 березня 2022 року № 2150-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24 березня 2022 року № 2155-IX.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України

щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 року № 2160-IX.

References:

- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist» vid 03 bereznia 2022 roku № 2108-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 56. [Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Establishment of Criminal Liability for Collaborative Activities of March 3, 2022 № 2108-IX. *Golos Ukraini*, № 56, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za vyhotovlennia ta poshyrennia zaboronenoї informatsiinoї produktsii» vid 03 bereznia 2022 roku № 2110-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 56. [Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Strengthening of Criminal Liability for the Production and Distribution of Prohibited Information Products of March 3, 2022 № 2110-IX. *Golos Ukraini*, № 56, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyznachennia obstavyn, shcho vykliuchaiut kryminalnu protypravnist diiannia ta zabezpechuiut boiovyi imunitet v umovakh dii voiennoho stanu» vid 15 bereznia 2022 roku № 2124-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 61. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine to Determine Circumstances That Exclude Criminal Unlawfulness of an Act and Ensure Combat Immunity in Conditions of Martial Law of March 15, 2022 № 2124-IX. *Golos Ukraini*, № 61, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy» vid 24 bereznia 2022 roku № 2155-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 74. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Liability for Illegal Use of Humanitarian Aid of March 24, 2022 № 2155-IX. *Golos Ukraini*, № 74, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo pidvyshchennia efektyvnosti borotby z kiberzlochynnistiu v umovakh dii voiennoho stanu» vid 24 bereznia 2022 roku № 2149-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 74. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to increase the effectiveness of the fight against cybercrime under martial law of March 24, 2022 № 2149-IX. *Golos Ukraini*, № 74, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu» vid 03 bereznia 2022 roku № 2113-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 47. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to Strengthen Responsibility for Crimes against the Fundamentals of National Security of Ukraine in the Conditions of Martial Law of March 3, 2022 № 2113-IX. *Golos Ukraini*, № 47, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za maroderstvo» vid 03 bereznia 2022 roku № 2117-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 47. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to strengthen the responsibility for looting from March 3, 2022 № 2117-IX. *Golos Ukraini*, № 47, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zminy do statti 263 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo skasuvannia vidpovidalnosti u vypadkakh dobrovilnoi zdachi zbroi, boiovykh pry pasiv, vybukhovykh rechovyn abo prystroiv» vid 24 bereznia 2022 roku № 2150-IX. Ha-

zeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 74. [Law of Ukraine On Amendments to Article 263 of the Criminal Code of Ukraine on Abolition of Liability in Cases of Voluntary surrender of weapons, ammunition, explosives or devices of March 24, 2022 № 2150-IX. *Golos Ukraini*, № 74, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo zabezpechennia protydii nesanktsionovanomu poshyrenniu informatsii pro napravlennia, peremishchennia zbroi, ozbroiennia ta boiovykh pry pasiv v Ukrainu, rukh, peremishchennia abo rozmishchennia Zbroinykh Syl Ukrainy chy inshykh utvorenykh vidpovidno do zakoniv Ukrainy viiskovykh formuvan, vchynenomu v umovakh voiennoho abo nadzvychnoho stanu» vid 24 bereznia 2022 roku № 2160-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 65. [Law of Ukraine On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to Counteract Unauthorized Dissemination of Information on the Sending, Movement of Weapons, Weapons and

Ammunition to Ukraine, Movement, Movement or Deployment of the Armed Forces of Ukraine or Other Military Forces formations committed under martial law or state of emergency of March 24, 2022 № 2160-IX. *Golos Ukraini*, № 65, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia uchasti tsyvilnykh osib u zakhysti Ukrainy» vid 03 bereznia 2022 roku № 2114-IX. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 47. [Law of Ukraine On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine from March 3, 2022 № 2114-IX. *Golos Ukraini*, № 47, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].

Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 roku № 2341-III. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy «Holos Ukrainy» № 107. [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III. *Golos Ukraini*, № 107, the newspaper of Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv: Derzhavne pidpriemstvo «Redaktsiia hazety «Holos Ukrainy» [in Ukrainian].